

Till: Riksdagens social- och hälsovårdsutskott StV@eduskunta.fi
Ärende: Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagar om ändring av lagen om funktionshinderservice och 4 § i socialvårdslagen (RP 122/2024)

Skriftligt sakkunnigyttande

FDUV tackar för möjligheten att lämna ett skriftligt sakkunnigyttande.

FDUV är en riksomfattande intresseorganisation för svenskspråkiga personer med intellektuell eller liknande funktionsnedsättning och deras närstående. Förbundet representerar tio lokalföreningar samt riksföreningen för personer med intellektuell funktionsnedsättning Steg för Steg. FDUV har ca 2900 medlemmar, men betjänar närmare 5000 personer runt om i Svenskfinland.

1. Lagförslaget bör förkastas

FDUV anser att lagförslaget bör förkastas och att den redan godkända funktionshinderlagens tillämpningsområde borde träda i kraft utan ändringar.

Enligt FDUV:s bedömning kommer de föreslagna ändringarna försämra möjligheten för personer med intellektuell funktionsnedsättning att få det nödvändiga stöd de behöver för att uppnå ett självständigt liv, delaktighet och jämlikhet.

Om lagförslaget godkänns finns en stor risk att det bli svårare för många personer med intellektuell funktionsnedsättning att få tillgång till funktionshinderlagens subjektiva tjänster. I stället kommer de högst antagligen att hänvisas till den allmänna lagstiftningens tjänster som är behovsprövade, anslagsbundna och avgiftsbelagda. Den allmänna lagstiftningen innehåller inte tjänster såsom personlig assistans och stöd i att fatta beslut, som personer med intellektuell funktionsnedsättning behöver för att kunna leva ett självständigt liv.

Eftersom förslaget i grunden är problematiskt anser FDUV att den redan godkända funktionshinderlagen (675/2023) borde träda i kraft med oförändrat tillämpningsområde. Den redan godkända lagens tillämpningsområde uppfyller bättre lagreformens målsättningar att trygga tillgodoseendet av rättigheterna för personer med funktionsnedsättning och tillgången till service. De föreslagna ändringarna i tillämpningsområdet kommer däremot försvaga deras rättigheter och försämra tillgången till tjänster.

Även om FDUV förhåller sig kritiskt till ändringarna i tillämpningsområdet betonar förbundet att den nya funktionshinderlagen är en efterlängtd lagreform. År 2016 ratificerade Finland FN:s konvention om rättigheter för personer med

funktionsnedsättning. Det är hög tid att specialomsorgslagen (1977) och handikappservicelagen (1987) förnyas så att vi får en ny lagstiftning som representerar en modern människosyn och som motsvarar dagens behov och FN:s funktionshinderkonvention.

- FDUV anser att lagförslaget bör förkastas. Den redan godkända lagens tillämpningsområde bör träda i kraft utan ändringar, eftersom den bättre tryggar rättigheterna för personer med intellektuell funktionsnedsättning.
- Om lagförslaget går vidare i sin nuvarande form behöver tillämpningsområdet justeras på flera punkter för att trygga tillgodoseendet av rättigheterna för personer med funktionsnedsättning.

2. Definitionen på person med funktionsnedsättning

Definitionen på en person med funktionsnedsättning har förbättrats efter utlåtanderundan i och med att den sociala begränsningen i funktionsförmågan ingår på paragrafnivå. Att den sociala begränsningen i funktionsförmågan nämns är särskilt viktigt med tanke på personer med lindrig intellektuell eller neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Dessa hör för tillfället till de så kallade "mellanfallarna". En av de ursprungliga målsättningarna med lagreformen var att förbättra situationen för just dessa personer som idag inte får lämplig service för sina behov.

I lagförslagets motiveringar nämns att det inte i fortsättningen ska finnas missgynnade personer ("mellanfallare"). Som exempel nämns personer med autismspektrumtillstånd och personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. FDUV ser att den föreslagna förändringen av tillämpningsområdet kommer att skapa nya "mellanfallare" då personer med lindrig intellektuell funktionsnedsättning, varav en stor del för tillfället får service via specialomsorgslagen, efter lagens ikraftträdande kommer att hänvisas till allmän lag. Personer med lindrig intellektuell funktionsnedsättning har ett återkommande behov av nödvändigt stöd för att hantera vardagen, fastän funktionsnedsättningen inte nödvändigtvis syns utåt och behovet inte är dagligen återkommande. Det finns en risk att dessa personer blir utan service om de inte nämns specifikt i motiveringarna.

- FDUV föreslår att begreppet "lindrig intellektuell funktionsnedsättning" tilläggs till specialmotiveringarna till 2 § gällande lagens tillämpningsområde och förhållande till annan lagstiftning, enligt följande:
"Avsikten är, såsom det konstateras i regeringens proposition med förslag till ny lag om funktionshinderservice (RP 191/2022 rd), att det i fortsättningen inte ska finnas så kallade missgynnade personer, utan till exempel servicebehovet hos personer med autismspektrumtillstånd, personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar och **personer med lindrig intellektuell funktionsnedsättning** ska bedömas individuellt, på samma grunder som i fråga om andra."

3. Lagförslaget skapar ökad ojämlikhet mellan funktionshindergrupper

Ur lagförslagets motiveringar framgår att: "En klient som upplever att den service som beviljats med stöd av socialvårdslagen inte är tillräcklig och lämplig med tanke på servicebehovet kan söka ändring i beslutet."

Utgångspunkten att personer med funktionsnedsättning kan föras över till allmän lagstiftning och genom besvär återfå sin rätt till subjektiva rättigheter i speciallagen är ytterst problematisk. Detta försätter personer med intellektuell funktionsnedsättning i en sämre position jämfört med andra personer med funktionsnedsättning, som själva har resurser att söka ändring i beslut.

En intellektuell funktionsnedsättning innebär bland annat svårigheter att läsa och skriva, gestalta konsekvenser, förstå abstrakta frågor och sköta egna ärenden. För att svara på dessa utmaningar behöver personer med intellektuell funktionsnedsättning tillgång till funktionshinder-tjänster så som stöd i att fatta beslut, handledning och personlig assistans, som finns i den nya funktionshinderlagen. Men eftersom den intellektuell funktionsnedsättningen inte nödvändigtvis syns utanpå är det troligt att personerna med lindrig funktionsnedsättning hänvisas till den allmänna lagstiftningen, trots att förutsättningarna för dem att genom besvär få tillgång till speciallagens tjänster är så gott som obefintliga. Lagförslaget skyddar resursstarka personer med funktionsnedsättning och försvagar situationen för personer med intellektuell funktionsnedsättning, som redan i dag är en utsatt grupp, som också i övrigt långt är beroende av närståendes och anhörigas stöd. Detta bidrar även till att anhörigas börda ökar, då de i allt högre grad förväntas ombesörja att personens rättsskydd förverkligas genom en byråkratisk besvärsprocess.

→ **Lagförslaget bör omformuleras så att denna risk inte föreligger och att personer med lindrig intellektuell funktionsnedsättning garanteras tjänster via speciallagen.**

4. Den verkliga tillgången till tjänster måste beaktas

De föreslagna ändringarna riskerar försvåra tillgången till nödvändiga tjänster för personer med funktionsnedsättning och i värsta fall lämna dem utan stöd helt och hållet. Det här beror på att det blir svårare för dem att få subjektiva tjänster enligt funktionshinderlagen. I stället kommer de att hänvisas till tjänsterna inom den allmänna lagstiftningen som inte alltid är lämpliga eller finns att tillgå i praktiken.

Även om bestämmelsen ”*om service enligt den primära lagstiftningen inte kan ordnas för honom eller henne*” har strukits från paragrafen efter utlåtanderundan, utgår motiveringarna fortfarande från att den verkliga tillgången till tjänster i den allmänna lagstiftningen inte ska styra vilken lag som tillämpas. Det här skulle vara en stor förändring och försämring jämfört med nuläget. Paragrafen och motiveringarna stämmer således inte överens med varandra.

Lagförslagets starka betoning på att tjänsterna för personer med funktionsnedsättning i första hand ska beviljas via socialvårdslagen är problematisk. Tjänsterna inom den allmänna lagstiftningen, såsom socialvårdslagens tjänster, är behovsprövade och anslagsbundna. Det innebär att tjänsterna inte finns att tillgå när välfärdsområdenas budgetmedel tagit slut. Socialvårdslagens tjänster har redan länge varit underresurserade och välfärdsområdena tampas med enorma sparkrav. Risken är därmed stor att personer med funktionsnedsättning kan bli utan det stöd de behöver när exempelvis socialvårdslagens tjänster anses vara lämpliga och tillräckliga, men de på grund av välfärdsområdets ekonomiska situation inte finns att tillgå i praktiken. Ovissheten kring rättigheter för personer med funktionsnedsättning och deras tjänster kommer alltså att öka.

Oron kring den verkliga tillgången till tjänster framkommer också i justitiekanslerns utlåtande från förra våren. Även de sakkunniga som grundlagsutskottet hörde kommenterade det problematiska med att individens rätt till tjänster äventyras när välfärdsområdenas budgetmedel tar slut.

→ **FDUV anser därmed att den verkliga tillgången till tjänster bör beaktas vid val av lag, vilket även måste framgå ur motiveringarna.**

5. Skyddsbestämmelse om klientavgifter otillräcklig

En annan stor förändring jämfört med nuläget gällande bedömningen av klientens intresse är att tjänsternas avgiftsfrihet inte längre ska beaktas vid val av lag. FDUV understöder inte det här förslaget.

Den här ändringen är inte i enlighet med gällande rättspraxis eller normalitetsprincipen. Avgiftsfria tjänster är en grundförutsättning för att jämlikhet för personer med funktionsnedsättning ska förverkligas. Personer med intellektuell funktionsnedsättning har ett livslångt stödbehov och det är oskäligt att de ska behöva betala för de tjänster de behöver på grund av sin funktionsnedsättning.

De föreslagna ändringarna kan leda till att den ekonomiska bördan för personer med funktionsnedsättning ökar, i synnerhet då det i praktiken är ovanligt att klientavgifter efterskänks eller nedsätts. Socialarbetarna kommer att belastas av att behovet av nedsättning eller efterskänkning av klientavgifter kommer att öka. För personer med intellektuell funktionsnedsättning är en typisk utmaning att hantera den personliga ekonomin, varför det är troligt att dessa personer inte kan kräva att nedsänkning och efterskänkning förverkligas som planerat. Behovet av allmän intressebevakning kommer öka.

→ **Enligt FDUV är skyddsbestämmelsen om klientavgifter inte tillräcklig för att säkerställa tillgången till nödvändiga tjänster för personer med funktionsnedsättning. Avgiftsbelagda tjänster riskerar utgöra ett hinder för att ta emot service. Normalitetsprincipen förutsätter att tjänsternas avgiftsfrihet beaktas när val av lag görs.**

6. Byråkratisk ansökningsprocess

FDUV befarar att de föreslagna bestämmelserna kommer att skapa flaskhalsar och mer byråkrati för beslutsfattarna (och stödbehövande) vid beviljande av service. Det praktiska arbetet kring bedömningen av servicebehovet kommer att försvåras och dra ut på tiden på grund av det invecklade tillämpningsområdet.

Enligt förslaget ska tjänster enligt funktionshinderlagen inte beviljas om den allmänna lagstiftningens tjänster är "lämpliga och tillräckliga". Hur serviceprocessen ska gå till förblir oklart. Vem (vilket kunnande) inom socialservicen fattar beslutet om den allmänna lagens tjänster är lämpliga och tillräckliga? Vem följer upp att de allmänna tjänsterna de facto svarar på behoven, om personen själv inte har förmåga att genom besvär kräva sin rätt till subjektiva funktionshindertjänster? Behöver personen med funktionsnedsättning lämna in en ny ansökan för dessa tjänster? Hur säkerställer man att socialarbetarna i så fall verkligen beaktar funktionshinderlagens skyddsbestämmelse och

att personer med funktionsnedsättning känner till sina rättigheter? Den här komplexa serviceprocessen kommer att belasta såväl socialarbetare som klienter och deras anhöriga.

- ➔ **FDUV oroar sig för att lagförslaget leder till ökad byråkrati inom social- och funktionshinderservicen. Den komplicerade serviceprocessen hotar försvaga rättsskyddet och tillgång till tjänster för personer med funktionsnedsättning.**

7. Bestämmelsen om normalt livsskede problematisk

Bestämmelsen att *"personens nödvändiga behov av hjälp och stöd avviker från vad som är vanligt i det livsskede som personen befinner sig i"* kan enligt FDUV:s bedömning leda till att tillgången till funktionshinderservice försämras för barn, unga, äldre och personer med lindrig intellektuell funktionsnedsättning.

Gällande barnfamiljerna kan formuleringen leda till det stödbehov som barnet med funktionsnedsättning har bedöms falla under vanligt föräldraansvar och familjen blir utan stöd. FDUV påpekar att vardagen för barnfamiljer med intellektuell funktionsnedsättning ofta är väldigt betungande på grund av funktionsnedsättningen. Det är av yttersta vikt att dessa familjer får förebyggande stöd såsom kortvarig omsorg för att de ska orka och ha möjlighet till arbete, fritid och återhämtning. Det här stödet är dessutom viktigt med tanke på barnets frigörelse- och självständighetsprocess.

- ➔ **FDUV anser att bestämmelsen om normalt livsskede måste preciseras. Lagförslaget måste säkerställa att även familjer som har barn och unga med funktionsnedsättningar har rätt att få service via lagen. Motsvarande utmaning gäller äldre personer med intellektuell funktionsnedsättning**

8. Avslutning

FDUV vill även uppmärksamma vikten av uppföljning och utvärdering av hur lagen fungerar i praktiken. FDUV efterlyser därför en ordentlig uppföljningsmekanism och att funktionsrättsorganisationerna involveras i utvärderingen av hur lagen fungerar. Vid behov ska brister korrigeras i efterhand. För en lyckad implementering av lagen behövs även tillräckligt med resurser för bland annat THL:s handbok för funktionshinderservice.

Avslutningsvis bedömer FDUV att de långsiktiga följderna av förslaget är att behovet av tyngre och dyrare tjänster ökar när rätt stöd inte ges i rätt tid. Funktionshinderlagen är en efterlängtd reform och FDUV beklagar att ändringarna i tillämpningsområdet hotar att urvattna syftet med den nya funktionshinderlagen och försämra situationen för personer med intellektuell och liknande funktionsnedsättning.

Helsingfors den 5.11.2024

Annette Tallberg-Hahtela
Verksamhetsledare
040 848 93 00
annette.tallberg-hahtela@fduv.fi

Vanessa Westerlund
Sakkunnig inom påverkansarbete
040 674 72 47
vanessa.westerlund@fduv.fi

SAMMANFATTNING

1. Lagförslaget bör förkastas

- Lagförslaget bör förkastas, eftersom det riskerar försämrade situationen för personer med intellektuell funktionsnedsättning.
- Den redan godkända lagens tillämpningsområde bör träda i kraft utan ändringar, eftersom den bättre tryggar rättigheterna för personer med funktionsnedsättning.
- Om lagförslaget går vidare i sin nuvarande form behöver tillämpningsområdet justeras på flera punkter.

2. Definitionen på person med funktionsnedsättning

- Personer med lindrig intellektuell funktionsnedsättning bör nämnas i lagförslaget motiveringar som ett exempel på de missgynnade personerna som i fortsättningen ska få service via lagen i fortsättningen.

3. Lagförslaget skapar ökad ojämlikhet mellan funktionshindergrupper

- Det är problematiskt att personer med funktionsnedsättning kan föras över till allmän lagstiftning och genom besvär återfå sin rätt till subjektiva rättigheter i speciallagen.
- Detta försätter personer med intellektuell funktionsnedsättning i en sämre position jämfört med andra personer med funktionsnedsättning.

4. Den verkliga tillgången till tjänster måste beaktas

- Den verkliga tillgången till tjänster ska beaktas när val av lag görs. Det här behöver framgå tydligt även i motiveringarna.
- Det nuvarande lagförslaget leder till att personer med funktionsnedsättning riskerar att bli utan det nödvändiga stöd de behöver när de inte får tjänster via funktionshinderlagen och när socialvårdslagens tjänster inte finns att tillgå i praktiken på grund av att budgetmedlen tagit slut.

5. Skyddsbestämmelse om klientavgifter otillräcklig

- Skyddsbestämmelsen om klientavgifter är inte tillräcklig för att säkerställa tillgången till nödvändiga tjänster för personer med funktionsnedsättning. Avgiftsbelagda tjänster riskerar utgöra ett hinder för att ta emot service.
- Normalitetsprincipen förutsätter att tjänsternas avgiftsfrihet beaktas när val av lag görs.

6. Byråkratisk serviceprocess

- De föreslagna bestämmelserna riskerar att skapa flaskhalsar och mer byråkrati för beslutsfattarna (och stödbehövande) vid beviljande av service.
- Lagförslaget kan leda till ökad byråkrati inom social- och funktionshinderservicen. Den komplicerade serviceprocessen hotar försvaga rättsskyddet och tillgång till tjänster för personer med funktionsnedsättning.

7. Bestämmelsen om normalt livsskede problematisk

- Bestämmelsen om normalt livsskede måste preciseras. Lagförslaget måste säkerställa att även familjer som har barn med funktionsnedsättningar har rätt att få service via lagen.

8. Avslutning – urvattna inte funktionshinderlagen

- Det behövs en ordentlig uppföljningsmekanism och att funktionsrättsorganisationerna involveras i utvärderingen av hur lagen fungerar.
- För en lyckad implementering av lagen behövs även tillräckligt med resurser för bland annat THL:s handbok för funktionshinderservice.
- De långsiktiga följderna av förslaget är att behovet av tyngre och dyrare tjänster ökar när rätt stöd inte ges i rätt tid.